

AYIN DE ER

ERDEML OLMAK

Erdem sorunu üzerinde çe itli dü ünürler fikir yürütmü lerdir. Yunan filozoflarından Sokrates'e göre erdem bir bilgidir. Bilen insan kötülük i lemez. Kötülükler bilgisizlikten do maktadır. Gerçek mutlulu u ö renen insan elbette onu kazanmak isteyecektir. Onu kazanmak için de kendi kendisiyle uyum halinde olacaktır. Kendi kendisiyle uyum halinde olan insan davranı larını iyiyi ve do ruyu kazanmak için ayarlar.. Böyle bir kimseyi bilinçli davranı ları gönül huzuruna götürür! Eflatun da erdem sorununu ba langıçta Sokrates gibi anlamı tır. Erdemin gerçek bilgiye dayanaca mını söylemi tir. Ona göre erdem istenilmesi gereken eylerle kaçınılması gerekenin bilgisidir. Daha ba ka bir deyimle neyin iyi, neyin kötü oldu unu bilmektir. Eflatun zamanla erdem hakkındaki görü lerini ideler kuramına ba lamı tır. Ona göre erdeme sahip olan kimse iyinin, güzelin ve âdilinin bilgisine yani idesine ula mı demektir. delerin kendisine ula -makla erdemin kendisine ula mak aynı eydir. Böyle bir erdeme sahip ki i aklı ile ruhun a a ılık isteklerini önleyerek kötü davranı ta bulunmaz. Do rudan, iyiden ve uyumdan yana olur. Davranı larında daima ölçülülük ve adalet bulunur. Ölçülülük sorunu üzerinde Aristo daha çok durmu tur. Aristo, hayatın amacının zevk oldu u dü üncesini kabul etmez. Ona göre hayatın amacı erdemli bir ya antı sürdürmektir.

Erdemli davranı lar akla ve aklın ölçülerine de uygun olur. Çünkü erdem akla uygun davranı tır. Erdemli davranı ların insanı mutlulu a götürece i gözlem ve ara tırma sonucu anla ılır. Aristo'ya göre yalnız erdemin bilgisine sahip olmak yetmez. Amaç, erdemin kendisine sahip olmaktır. Erdemin kendisine sahip olmak da erdemli davranmakla olur. Böyle bir düzeye sürekli çaba,, ö renme ve iradî deneylerle ula ılır. Önemli olan erdemli davranı ların geçici de il, sürekli olmasıdır Bu da akla uygun davranı ların alı kanlık haline gelmesiyle mümkündür. Aristo'ya göre erdemli davranı Ölçülü davranı tır. Ölçülülük a ırı davranı lardan sakınmak demektir. Örne in ne korkaklık, ne de atılganlık erdemli davranı de ildir. Yi itlik ise erdemli davranı tır. Erdeme uygun orta nitelikte davranı lara ba ka Örnekler de vermek mümkündür. Müsriflik veya cimrilik arasında eli açıklık erdemli davranı tır. Tembellikle açgözlülük arasında akla dayanan tutku, kendini a a ı görme ile böbürlenme arasında alçakgönüllülük, a zı sıklıkla bo bo azlık arasında açık sözlülük, suratsızlıkla soytarılık arasında ne eli olma, kavgacılıkla dalkavukluk arasında dostluk erdemli davranı lardır.

Erdem sorunu üzerinde Stoa ekolü dü ünürleri de durmu lardır. Stoalılara göre erdem do a ile insan arasında bir uyum sa lamaktır. nsan dı etkenlerle meydana gelen olaylara kar ı uyumlu olma a çalı ırsa kendi kendisiyle de uyum sa lar. Dünyadaki olgular âlemin ruhu Logos yani Tanrı tarafından düzenlenmi tir. Bu nedenle insan bu olgulara isyan etmeden boyun e melidir. Çünkü Tanrı'nın düzenledi i bu olgular mümkün olanın en iyisidirler. Ancak toalıların bu görü ü kadercili i gerektirir. Oysaki insanın cüzî iradesi vardır. Stoalılar bununla beraber insanın algılarıyla elde etti i ve bilincine vardı ı bilgiler derecesinde özgür oldu unu kabul etmi lerdir.

Stoalılarda insanın duygusal davranı larının erdeme sı mayaca ını do rulamı lardır. Onlara göre erdemli ki i Tanrı'yı sayan ve iç huzuru arayan kimsedir. Epikurcular da erdemi zevkte aramı lardır. Ancak Epikurcular an ve eref gibi do al ve zorunlu olmayan zevklerden kaçılması taraftarıdırlar. Yi itlikle ilgili zevklere de önem vermezler. Onlara göre insan içgüdülerden uzak kalma a ve özgür olma a çalı malıdır. nsan sonu mutlulukla bitecek zevkli eylemler yapmalıdır. Bu türlü zevkli davranı larda bulunan kimse erdeme sahip olmu demektir, Epikur, pe in hükümlerden kaçınmayı salık vermi tir. Bu dü ünür dostlu a önem vermekle birlikte ba kalarının sıkıntı ve üzüntülerini payla mayı zevkten yoksun bıraktı ı için do ru bulmamı tır. Aslında materyalist olan Epikur erdem sorununda faydacı bir yol izlemi tir. Mutlulu u zevke ve fırsatçılı a ba lamı tır. Spinoza da erdem üzerinde durmu tur. Ona göre erdemli olmak demek, güçlü olmaktır. Varlığını iyi koruyan ve kendine yararlı olanı elde eden kimse erdemlidir. Spinoza'ya göre insan ba ka biri için kendini feda etmemelidir, nsan kendini daha olguna götürecekt eyi aramalıdır. nsan kendini sevmelidir. nsana zayıf olmayı Ö retmek do ru de ildir. Erdemin temeli insanın kendi varlı ım koruma çabasıdır. nsanın mutlulu u bu koruma çabasındaki gücüdür. Spinoza pi manlı ın kar ısmadır. Erdemler yetenek ve güç biçimleridir. Pi manlık kusurdur. nsanın kendini hor görmesidir. Oysaki en alçakgönüllü yazarlar bile kitaplarının üstünde adlarının yazılmasını isterler. Spinoza bazı psikanalistler gibi her bilinçli erdem, gizli bir kötülü ü saklamak ya da düzeltmek demek istemi tir. Spinoza, insanın kendini hor görmesini ele tirmekle beraber böbürlenme e de kar ıdır. Ba kalarının kötü yanlarından söz ederek kendi ba arılarından bahseden kimseleri kınamı tır. Spinoza sonunda akıldan ba ka erdem olmadı ı görü ünü savunmu tur. Aklın eylemi insanın özgürlü üdür. Akıllı kimseler bütün insanlık için istemedikleri eyi kendileri için de istemezler. Büyük olmak demek insanlı ın üstüne çıkıp emir vermek de il, kendi kendine söz geçirmek demektir.

Descartes da erdem sorununa e ilmi tir, Descartes iyiye yönelmi akıllıca bir isteme ile duygusal davranı ları yenmeyi tercih etmektedir. Ona göre erdeme ula mak için beden iradeyi de il, irade bedeni yönetmelidir. Bedeni geçici zevklerin kölesi yaparak ruhu alçaltmamak gerekir. Erdem insanı mutlu edecek davranı lar yapmaktır. Bu davranı -lar sa lam iradenin ve iyi niyetin ürünü olmalıdır. Rastlantıların de il. Mutlulu a varmak için do ruyu bilmek, onu istemek ve elimizde olmayan eylerle ilgili bütün isteklerden vazgeçmek gereklidir. nsan do ruyu açık ve seçik olarak bilip bunu irade gücüyle davranı larına yansıtırsa mutlu olur. nsanda iradeyle iyiyi yahut kötüyü seçme özgürlü ü vardır. Ku kusuz iyiyi ve do ruyu seçen daha mutlu olur. Erdem sorunu hakkında en isabetsiz fikir yürütenlerden Machiavelli ve Nietzsche olumsuz yönde ün sa lamı lardır. Bu dü ünürler genellikle e itsizli i kabul ederler. Sava , fetih ve hüküm sürmek için fırsattan yararlanmayı salık verirler. Onlara göre erdem demek güç demektir. Hak güçlündür. Büyük dinlerin kurucuları da erdem sorunu üzerinde durmu lardır. Buddha ve Hz. sa'nın erdem görü leri birbirlerine benzer. Kötülü e kar ı iyilik yapma kuralı gerek Budizmde ve gerekse Hıristiyanlıkta vardır. Ayrıca her iki dinde sevgi ve erdem yanyanadır. Hz. sa, erdemi güçsüzlere iyi davranmaktır diye de anlatmı tır. Dinlerin en son geleni ve en olgun olanı ku kusuz slamiyet'tir. slâm dini inanç, ibadet ve ahlâk diye ba lıca üç bölümde özetlenebilir. Hz. Muhammed "Ben ahlâkın güzelliklerini tamamlamak üzere gönderildim" diyerek slâm'ın amacının insanları erdemli davranı lara yöneltmek oldu unu açıklamı tır.

slâmiyet erdem alanında iyilikten, do -ruluktan, adaletten, ölçülülükten yanadır. Kur'an'da mealen " dinde zorlama yoktur" âyeti vicdan özgürlü ünün ve insan ki ili inin de erine i aret etmektedir. "Mü'minler ancak karde tirlen" ayeti de inancı olan kimselerin birbirlerini sevmelerini salık vermektedir. Yunus Emre

" Bir kez gönül yıktınsa
Bu kıldı ın namaz de il,
Yetmi iki millet dahi
Elin yüzün yumaz de il"

diyerek slâm'ın ho görüsünü dile getirmi tir. " Bir saatlik dü ünçe bir yıllık ibadetten hayırlıdır" "hadisi aklın ve dü üncenin de erini gösteriyor. " Görmeyenle gören bir olur mu? Hiç dü ünüyor musunuz ?" âyeti insanı duygusallık yerine derin tefekküre ça ırıyor. " lerin en hayırlısı ölçülü olanıdır" hadisi bizleri a ırı davranı lardan sakındırmak istiyor. "Yapılan i ler niyete göredir" hadisi de erdemde niyetin de erini belirtiyor. Hz. Muhammed "kom usunun aç oldu unu bile bile uyuyan bizden de ildir" diyerek muhtaçlara yardım etmeyi salık veriyor. Yüce Allah Kur'an' da "kendileri muhtaç oldukları halde ba kalarını daha çok dü ünürler "mealindeki âyetle a ırı mal hırsının ve çıkarıcılı ın kötülü ünü murat buyurmu tur. Hasılı Islâm dininde her ça a uyacak bir çok kurallar vardır. Yeter ki biz dinimizin özünü iyi bilelim. Biz ekil kadar öze de ula abilirsek erdemde ancak o zaman amacına varabiliriz. Her toplumda toplumsal olgular devam eder. De er yargı-ları zaman zaman de i ebilir. E itimle tarihimizden gelen erdemle ilgili Özellikleri çocuklarımıza a ılamalıyız. O zaman de er yargılarının de i mesini rastlantılara bırakmamı oluruz. Bütün bunları yaparken sosyal adaletin daha iyi gerçekte mesine de çalı mak gereklidir. Çünkü erdemın yerle mesinde e itim kadar sosyal adaletin de katkısı vardır. Bütün bunları yaparken de üzerinde önemle durulacak bir husus vardır: Çocuklara erdemın bilgisini vermek ba ka, onları erdemın sahibi etmek ba ka eydir. Onları erdem sahibi etmenin ilk adımı yeti kinlerin erdemli davranmasıdır.

Prof. Dr. brahim Agâh ÇUBUKÇU